

**КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОГРАФІЇ, ТУРИЗМУ ТА ІСТОРІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ та ПРАВОЗНАВСТВА
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ КРИВОРІЗЬКОГО
ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ**

**V-ті
Історико-краєзнавчі читання**

***КРИВОРІЗЖЯ:
ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...***

18 квітня 2019 року

ТОМ 1

Кривий Ріг — 2019

Товстоляк Н.М.,
кандидат історичних наук, доцент,
Член Національної спілки краєзнавців,
Криворізький державний педагогічний університет

З ІСТОРІЇ КРИВОРІЗЬКОГО МІСЬКОГО БУДІВНИЦТВА У 60–70–ТІ РОКИ ХХ СТ.

У 60–70-ті рр. ХХ ст. на території Криворіжжя високими темпами велося будівництво промислових об'єктів, нових житлових районів, об'єктів соціально–побутового призначення, закладів освіти. Сам процес міського будівництва широко висвітлювався на сторінках міської газети «Червоний гірник», малотиражних газетах підприємств, історико–краєзнавчих виданнях. Але до нашого часу залишається актуальною та маловивченою історія комунального господарства міста, зокрема водопостачання та водовідведення, будівництва шляхових комунікацій із твердим покриттям, освітлення вулиць, озеленення тощо.

Актуальність дослідження визначається й тим, що до проведення робіт із благоустрою залучалися не лише штатні робітники міських підприємств, але й тисячі мешканців Кривого Рогу, зокрема учні, студенти навчальних закладів різних рівнів, комсомольці. Особливістю цього процесу є те, що планування та організація робіт була за традицією того часу пов'язана із святкуванням ювілейних дат радянської держави: 50–років Великої жовтневої соціалістичної революції (1967 р.), 50–річчя ВЛКСМ (1918 р.), 100–річчя з дня народження В.І. Леніна (1970 р.). Патріотичний підйом молоді, бажання прикрасити рідне місто та поліпшити умови проживання стали вагомою мотивацією під час проведення суботників та недільників. Не випадково, за внесок у розвиток Кривбасу Наказом Верховної Ради СРСР від 16 травня 1965 р.

Криворізька міська організація ВЛКСМ була нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

Трудові подвиги молодих криворіжців було відзначено у назвах нових підприємств: Новокриворізький ГЗК був названий ім'ям Ленінського комсомолу, а Північний ГЗК – ім'ям Комсомолу України.

Цінними джерелами інформації є фонди криворізьких міських установ та підприємств Державного архіву Дніпропетровської області, які свідчать, що на початку 60–х рр. ХХ ст. благоустрій та озеленення Кривого Рогу значно відставали від промислового та житлового будівництва. На 1960 р. місто мало: 1232 вулиць, 309 з них заощено; не мали освітлення – 759, відсутній водогін – 291; відсутня каналізація – 1015; відсутні заощені тротуари – 880. Такими були Веселі Терни, Залізничне, Довгинцево [1, арк. 29].

Тому наприкінці 50–х – на початку 60-х рр. ХХ ст. міською владою, партійною та комсомольською організаціями Кривого Рогу було прийнято рішення про розширення та реконструкцію об'єктів благоустрою та комунального господарства у 1960–1961 рр., це була так звана «дворічка благоустрою». Вже у 1960 р. було побудовано 576 тис. кв. м доріг, 189,9 тис кв. м тротуарів, висаджено 289 тис. шт. дерев, розбито 13 нових скверів, побудовано 37 км водогону, 18,1 км електромереж, 14,2 км каналізації, побудована об'їзна дорога по вул. Боровського, Кобилянського, пров. Толстого – 2,3 км, завершено будівництво бетонних доріг Кривий Ріг Північний ГЗК та ст. Роковата – ЦГЗК, побудовано міст до Піонерського парку та силами громадян наведено у ньому благоустрій тощо [2, арк.85–86]. У цей час велося будівництво каналу «Дніпро–Кривий Ріг» який забезпечив місто питною водою. Переможцями робіт з благоустрою стали райони міста: 1 місце –

Жовтневий район, 2 місце – Дзержинський, 3 місце – Центрально-Міський район. Серед підприємств 1 місце посів Металургійний завод ім. В.І. Леніна, 2 місце – Південний ГЗК і РУ ім. Комінтерна, 3 місце – завод «Комуніст» [3, арк. 69].

На початку 60-х рр. ХХ ст. для відпочинку громадян встановлюють лавки за малюнками архітекторів: розлогі спинки, фігурні ніжки з чавуну із дерев'яними планками, будують дитячі майданчики, дитячі грибки-пісочниці; з 70-х рр. ХХ ст. на вулицях міста з'явилися фонтанчики-гноми з питною водою, які працювали у спекотну пору року. На жаль, побачити їх можна лише на фото того часу. Особлива увага приділялася агітаційним майданчикам та відкритим сценам у парках, які завжди були центрами свят та відпочинку, були популярними серед населення.

До 20-річчя Перемоги над фашизмом міськвиконком, партійні та комсомольські організації провели велику роботу із встановлення меморіальних дошок героям Великої Вітчизняної війни; вул. Санаторна була перейменована на вул. Героя Радянського Союзу В.Є. Шкапенка, вул. 2-Жилконторську на вул. Героя Радянського Союзу Овчаренка І.Т., ЗОШ № 32 присвоєно ім'я Героя Радянського Союзу Скляра Г.А. [4, арк. 87] та ін.

У 1966–1967 рр. роботи з благоустрою проводилися за планом підготовки та проведення святкування 50-річчя радянської влади. До нашого часу у топоніміці міста залишилося багато об'єктів із назвою «ювілейний», «ювілейная». Активну участь у підготовці до святкування взяли студенти Криворізького педагогічного інституту. За інформацією ректорату КПІ у 1967 р. систематично проводилися роботи з благоустрою території інституту, проведено посадку дерев у ботанічному саду біля нового головного корпусу КПІ : висаджено 1200 дерев 80 видів, більше

2500 чагарників, розбито клумби, алеї. Організовано проводився догляд за рослинами на території інституту. 600 студентів інституту працювали у передсвяткові дні з благоустрою території Криворізького металургійного комбінату [5, арк. 3]. Значним науковим доробком у галузі озеленення та благоустрою стали дослідження відомого криворізького вченого І.А. Добровольського, зокрема його наукове дослідження «Підбір порід для озеленення Кривбасу» (Кривий Ріг, 1966), в якому на основі багаторічних досліджень території Криворізького залізорудного басейну ним було запропоновано програму озеленення Кривбасу. На жаль, рукопис так і залишився не надрукованим.

Слід зазначити, що роботи з будівництва та благоустрою Криворіжжя були організовані відповідно до п'ятирічних планів, плану розвитку міста та обов'язків учасників соціалістичних змагань, які приймалися за ініціативою громадян. Так, одним зі складних видів робіт з благоустрою було озеленення міських територій. На початку 60-х рр. було побудовано нову міську оранжерею, почали закладати нові парки та сквери, проводити реконструкцію старих. За рекомендацією І. Добровольського керівництву міста та керівникам місцевих установ було запропоновано вирощувати та висаджувати такі дерева, як липа, каштани, срібляста тополя, більше висаджувати живі ізгороді, щоб позбавити місто від примітивних огорож. Значна увага приділялася клумбам, малим архітектурним формам у парках і скверах. У цей час активно працювали архітектори і скульптори міста, одним із найпопулярніших судилося стати О. В. Васякіну (1925–2015). Вулиці Кривого Рогу прикрасили роботи скульптора - пам'ятники Данко, Артему, Держинському, Полю, Пушкіну, Лермонтову, Весніку та ін.

Враховуючи великий обсяг робіт з благоустрою території Криворіжжя, який не завжди могли виконати комунальні підприємства міста, міськвиконком та міській комітет компартії вирішили закріпити благоустрій територій по районах за промисловими підприємствами та установами Кривого Рогу.

Насущною проблемою було озеленення Криворіжжя. Розвинена промисловість, розташування на території міста великих рудників, кар'єрів, гірничо-збагачувальних комбінатів тощо, недостатній рівень благоустрою створювали забруднену атмосферу, що сильно впливало на стан здоров'я людей. Тому особливо актуальним було створення зеленої зони міста. У 1957 р. «Гипроградом» було розроблено проект зеленої зони Кривого Рогу, загальна площа цієї території складала понад 137 тис. га. За проектом необхідно було майже у 2,5 рази збільшити площу зелених насаджень у міській забудові та приміських настрійках і дорогах, почалося виділення ділянок для колективних садів робітників та службовців, які невдовзі були приєднані до території міста.

Найбільшими об'єктами зеленого будівництва у поєднанні з соціокультурним призначенням були парки ім. газети «Правда», Комсомольський, парк ім. Хмельницького, парк ім. Суворова, парк заводу «Комуніст», рудоуправління ім. Дзержинського. Особливістю парків радянського періоду було те, що рекреаційні зони відпочинку повинні були нести інформаційне та ідеологічне навантаження. Там розміщували дошки пошани з фото кращих робітників району та підприємств, майданчики для лекторіїв, пам'ятники.

Наприкінці 70-х рр. ХХ ст. Криворіжжя сформувалося як унікальна територія, на великій площі якої співіснували великі металургійні та гірничо-збагачувальні підприємства і усе, що було пов'язано з їх

технологічними процесами, кар'єри з видобутку корисних копалин, шахти, фабрики, заводи, комбінати. Разом із великим будівництвом швидко будували житлові масиви у районі Соцміста, Рибасово, Соколовки, Інгулецького ГЗК, на березі Кресівського водосховища. На відміну від забудови кінця 40–50–х рр. ХХ ст., до планів нових мікрорайонів було включено об'єкти соціально-побутового призначення, передбачено будівництво скверів та дитячих майданчиків, благоустрій берегів водоймищ. Значно покращився рівень благоустрою міста, Кривий Ріг став не лише індустріальним, але й культурним центром Півдня України: нові освітні заклади, новий стаціонарний цирк, стадіони, палаці культури, бібліотеки, красиві площі та сквери. Щоб подолати труднощі з міськими пасажирськими перевезеннями у 1972 р. Харківським інститутом «УкркомунНДІпроект» було розроблено проект швидкісного трамваю у Кривому Розі, будівництво якого розпочалося у червні 1974 р., а урочисто відкрито було у грудні 1986 р. Роботи з благоустрою Криворіжжя знайшли продовження у планах розвитку міста, розроблених у 80–90–ті рр. ХХ ст. Сучасні мешканці і гості міста можуть побачити їх наочно: квітковий годинник, великі фонтани, площа перед міськвиконкомом, Поштовий проспект та інші. Суттєвим недоліком є те, що у сучасних містобудівельних планах Кривого Рогу не знайшлося місця для Криворізького історико–краєзнавчого музею, який після свого відкриття у 60–тих рр. ХХ ст. залишається у приміщенні, площа якого не вміщує унікальні колекції музею, гальмує його подальший розвиток як наукового центру пам'яткознавства та збереження історичної спадщини Криворіжжя. Взагалі прийшов час створити Криворізький історико–краєзнавчий заповідник.

Отже, комплексне наукове вивчення історії Криворіжжя другої половини ХХ ст. залишається актуальним завданням наших історико-краєзнавчих установ та краєзнавців. Це великий за своїм обсягом об'єм інформації, яку треба зібрати, систематизувати, зробити доступною для багатьох майбутніх поколінь. Поки ще живі люди, які допоможуть своїми спогадами написати цікаву, яскраву, змістовну історію Криворіжжя другої половини ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА та ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів Дніпропетровської області (ДАДО), ф. Р-4869, оп.1, спр.125.
2. ДАДО, ф.Р-4869, оп.1, спр.125.
3. ДАДО, ф. Р-4869, оп.1, спр.125.
4. ДАДО, ф.Р-4855, оп.1, спр.107.
5. ДАДО, ф.Р-3966, оп.2, спр.56.

Кравченко Л. Ф.,
Член Національної спілки майстрів народного мистецтва України,
зберігач фондів I категорії,
КЗК «Міський історико-краєзнавчий музей» КМР

РУШНИКИ ПОКРОВСЬКОЇ ЦЕРКВИ З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ КРИВОРІЗЬКОГО ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Вишивані рушники є одним із джерел етнічної своєрідності української традиційної культури. В народній обрядовості вони пов'язуються з сакральним дійством, особливо при важливих сімейних обставинах (народження, створення сім'ї, проводах небіжчика). З далеких часів енергетична наповненість магічних систем знаків і символів ритуальних рушників збагачувалася у продовж століть. «... Народ присвячував таку велику увагу рушникам, міцно придержувався їхньої